

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE SANAL ORTAMDA MANEVİ HAKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AKIN¹

ÖZET

Makalenin amacı İslâm'ın temel kaynakları Kur'ân-ı Kerîm ile Hz. Peygamber'in (sav.) söz ve uygulamaları ışığında sanal ortamlardaki manevi haklarda bir Müslüman açısından bütün eylemlerde en fazla dikkate alınması gereken hususlar hakkında farkındalık oluşturmak ve uyulması gereken kuralları tartışmaktır. Yöntem olarak konu ilgili İslâm hukukunun klasik kaynakları ve çağdaş İslâm hukukçuları ile fetva kurulları tarama modeli ile ele alınmış ve yorumlanarak konu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Günümüzde buluşlara ayrılan bütçeler, verilen ödüller, karşılığında elde edilen kazançlar, bunlara tecavüz durumunda oluşan tepki ve yasal düzenlemelerden bu konuda yerleşik bir örfün oluştuğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bugünkü sanal ortamdaki, haber, bilgi, telif yazı, resim veya video gibi "Ar-Ge" sonucu elde edilen dijital bilgiler, patent ya da formüller maslahat-ı mürsele çerçevesinde değerlendirilmelidir. Buna göre kişiye bağlı manevi haklarda sahiplerinin koştukları şartlar geçerli kabul edilmelidir. Yasama organının, hakları koruma yönünde çıkardığı kanunlara ise şer'i kurullarla çatışmadığı sürece riayet edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Hak, Mülkiyet, Sanal Ortam.

SPIRITUAL RIGHTS IN THE VIRTUAL ENVIRONMENT BY ISLAMIC LAW

ABSTRACT

The aim of the article is to explain and to raise awareness about the moral rights in virtual environments, the issues to be taken into consideration in all actions for a Muslim, and to discuss the rules that must be followed in the light of the basic source of İslam, the Koran and the words and the practices of the Prophet (pbuh). As a method, the subject was studied with the classical sources of Islamic law and contemporary Islamic jurists and the fatwa boards as a screening model and the subject was tried to be clarified. Nowadays, it has been found that the budgets allocated to the inventions, the awards given, the gains obtained in return, the reactions and legal arrangements that occurred in the case of violation have formed a settled one. In the present virtual environment, the digital information obtained as a result of patent research and development such as news, information, copyright, picture or video should be evaluated within the scope of the patent or the formulas. According to this, the conditions governed by the owners must be deemed valid under moral rights. The laws of the legislative body for protection must be respected as long as it does not conflict with religious rules.

Keywords: Islam, Right, Property, Virtual Environment.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi;
ÇOMÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
ORCID: 0000-0002-9337-302X abdullahakin@comu.edu.tr, omerfaruk7974@hotmail.com

GİRİŞ

İslam'ın temel kaynakları Kur'ân-ı Kerîm ile Hz. Peygamber'in (sav.) söz ve uygulamaları ışığında sanal ortamlardaki manevi haklarda bir Müslüman açısından bütün eylemlerde en fazla dikkate alınması gereken husus kul hakkı duyarlılığıdır. Çünkü Allah kendisine ait hakların ihlalini kulun samimi tövbe etmesi halinde affedebilmektedir (et-Tahrîm 66/2). Kul hakkı ise Allah'ın af kapsamı dışındadır. Hz. Peygamber de hadislerinde bunu ifade eder (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4: 240). Kul hakkı başkasının malının haram olması gibi kendisine özel maslahat (el-maslahatü'l-hâsse) taalluk eden şey olması nedeniyle (Midilli, 2017, s. 74) bir değer olarak insan hayatının her alanını kapsayıcı bir niteliğe ve yaptırıma sahiptir (Banu, 2013, s.207). Hatta hiçbir mazeret kul hakkını düşürmez. Bu sebeple Hz. Peygamber kul hakkını ihlal edenleri müflis olarak nitelendirmiştir (Müslim, Birr, 60; Buhârî, Edeb, 102; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2: 202, 224, 272). Yine Hz. Peygamber kul hakkının hassasiyetine dikkat çekmek üzere şöyle buyurmuştur: “Kimin üzerinde din kardeşinin şeref ve haysiyeti ya da malıyla ilgili yaptığı bir haksızlıktan / zulümden doğan bir hakkı varsa, altın ve gümüşün / paranın pulun geçmediği hesap günü gelmeden evvel, o kimseyle helâlleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı haksızlık miktarınca sevaplarından alınır o hak sâhibine verilir. Şayet iyilikleri yoksa haksızlık yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yüklenir” (Buhârî, Mezâlim, 10, Rikâk, 48).

İkinci olarak sanal ortamda her davranış, mutlaka hesabının verileceği bilinciyle yapılmalıdır. Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamberin hadislerinde söz ve eylemlerin tamamının kayda geçtiği, bunlardan her birinin mutlaka hesabının verileceği belirtilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: “İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki melek zabıt tutarken biz ona şah damarından daha yakınız. Onun yanında ağzından çıkan ne varsa alıp titizlikle kayda geçen dikkatli bir gözetleyici vardır!” (Kâf 50/16-18). Bu ve benzeri ayetlere göre hayır ya da şer ifade eden her söz veya eylem, hesabının görülmesi (el-Bakara 2/110; ez-Zilzâl 99/7-8) için kayda geçmektedir (bk. el-İsrâ' 17/13-15). Bu anlamda dürüstlük, üst değerdir ve Müslüman açısından hem dünya hem de ahiret yurdu için en değerli sermayedir. Eylemlerde doğruluk ise güzel ahlâkın en önemli ölçütüdür (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1: 5; Müslim, Birr, 103-105; Ebû Dâvûd, Edeb, 80; Tirmizî, Birr, 46; İbn Mâce, Mukaddime, 4, 5, 7; Mâlik, el-Muvatta', Kelâm, 16).

Bir başka husus ise empati kurmaktır. İnsanın kendisini muhatabının yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini, beklentilerini anlamaya, onun gibi düşünmeye çalışması ve kendi konumunu ona göre belirlemesi demek olan empati manevi haklar açısından önem arz etmektedir. Türkçede “iğneyi kendine çuvaldızı başkasına batırmak” sözü ile anlatılmaya çalışılan bu durum, insanın başkasına yapmayı planladığı bir davranışın ya da takınmak istediği tavrın daha hafifini kendisine yaparak etkisini görmesi ve ona göre yapıp yapmamaya karar vermesidir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in “Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için istemedikçe kâmil bir mü'min olması mümkün değildir.” (Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1: 89; 3: 176, 206, 251, 272, 289) sözünü ilke edinmek Müslümanlıkta kalitenin göstergesi sayılır. Buna göre insanlar kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi muhatabına yapmamalıdır.

Bu, başarılıdırse kişi kendisini kontrol edebilir. Batı hukuku da bunu destekler. Örneğin Alman Medenî Kanunu'nda “Bir hakkın kullanılması yalnızca bir başkasına zarar vermek amacını güdüyorsa caiz değildir.” denilmektedir (Barlas, 2011, s. 197).

Bu değerler doğrultusunda düşünüldüğünde, günümüzde modern teknolojinin imkânlarından olan sanal ortamların insanın hizmetinde olabilmesi ancak bu ve benzeri evrensel manevi haklar doğrultusunda kullanılmasıyla mümkün olabileceği görülmektedir. Bu sebeple dünyada konu ile ilgili düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulmuş ve manevi hakların korunması için ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlemeler yapılmıştır. İslam hukukunda da konu ile ilgili esaslar mevcuttur ve günümüz araştırmacıları konu ile ilgili yeni durumları da içine alan birtakım çalışmalar yapmışlardır (Akin, 2018, s. 257).

Sanal ortamlarla ilgili bu hukuki gelişmeler, arayışlar günümüzün teknolojik gelişmeleri sebebiyle daha çok önem kazanmış olsa da fukahanın bazı içtihatlarında bugüne ışık tutacak hükümler bulunmakta, bunlar da manevi hakları korumanın gerekliliğine işaret etmektedir. Günümüz İslam hukukçularının büyük çoğunluğu da manevi haklara saygı gösterilmesi ve bu hakların ihlal edilmemesinin şer'î bir yükümlülük olduğunu kabul etmektedirler. Aşağıda detaylı bir şekilde görüşlerine yer verilen bu araştırmacılara göre manevi haklar (telif, icat / innovation, patent, sanatsal faaliyetler vb.) sahiplerine özgü haklardır. Bu hakları koruma, kullanma, semeresinden yararlanma, üretimde kullanma ve diğer tasarruflarda bulunma yetkisi sadece sahiplerinin elindedir.² Manevi haklar, hak ve mülkiyet merkezli bir tartışma olduğu için öncelikle konuya bir zemin hazırlaması açısından ihtiyaç ölçüsünde bu iki kavrama yer verilmesi uygun olacaktır.

1. HAK VE MÜLKİYET

İslâm insan haklarını korumaya yönelik bir yandan ahlâkî bir bilinç oluştururken diğer yandan hukukî yaptırımlarla pratik sonuçlara ulaşmayı hedefler (Ayengin, 2017, s. 219-220). Hakların kategorize edilmesi hususunda görüş birliği bulunmadığı için (Ayengin, 2017, s. 221) bütün fıkıh alanları için geçerli bir hak tanımı yapmak zor olsa da (Köse, 1997, s. 19) bazı araştırmacıların tanımlarına yer verip konuyu ilgilendiren yönünü göz önüne olarak bir sonuca gidilebilir.

1.1. Hak Kavramı

Mahmesânî, hakkı “dinin ya da hukuk düzeninin tanıdığı ve hukukun cebri gücüyle himaye ettiği menfaat” (Mahmesânî, 1948, s. 35) olarak tanımlarken, Zerkâ, “herhangi bir engel olmadıkça sahibine tasarruf imkânı veren, başkasının müdahalesine engel olan bir aidiyet” (Zerka, 1968, s. 10) olduğunu ileri sürmektedir.

² Bu görüşte olan bazı araştırmacılar şunlardır: Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Dr. Muhammed Osman Şübeyr, Dr. Muhammed Fethi ed-Dirînî, Dr. Saîd Ramazan el-Bûtî, Dr. Vehbe ez-Zuhaylî, Muhammed Takî Osmânî, İmâdüddîn Halîl, Vehbe Gâvecî, Abdülhamîd Tahmâz, Hind alt kıtasından Feth Muhammed el-Leknevî, Muhammed Kifâyetullah, Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî, Şeyh Nizâmuddîn (Şehrânî, 1425, s. 7 vd.; Dirînî, 1981, s.149-160; Akin, 2018, s. 266).

Dirînî ise hakkı “belli bir menfaati gerçekleştirmek için bir şey üzerinde ya da diğerinden bir edayı / ifayı talep konusunda hukuk düzeninin bir yetki olarak tanıdığı aidiyet” (Dirînî, 1984, s. 193) olarak tanımlamaktadır.

Bu tanımlara göre bir aidiyet olan hak, hukuken meşru bir yol bulunmadıkça bir başkası tarafından sahiplenilemez ve mübah alanları ve ruhsatları tanımın dışında bırakır. Hakkın sahibi Allah olabileceği gibi gerçek kişiler ve hükmi şahıslar / tüzel kişilikler de olabilir. Bu makalede söz konusu olan hak, gerçek ve tüzel kişiliklere ait haklardır. Herkes için geçerli olan bu haklar hukuki ölçüler içerisinde edinilmiş ise edinen kişinin mülkiyetine girer ve aynı özellikleri kazanır. Söz gelimi izin verilen bir ormandan kendisi için odun toplayan kişi onun mülkiyetine sahip olur. Hırsızlık ve gasp gibi hukukun tanımadığı bir sahiplenmeden ise meşru bir hak doğmaz. Bu bir aidiyet değildir ve sahiplenenlerin mal üzerinde hakları olamayacağı gibi, tasarrufta da bulunamazlar. (Akin, 2018, s. 258).

Satım (bey‘), teberru (bağış / hibe, hediye) ve kanun yoluyla nakledilebilen meşru bir hak ise sahibine bu hak üzerinde yetki (sulta) verdiği gibi bir başkasından da edayı / bir yükümlülüğü (teklif) yerine getirmeyi talep yetkisi de verir. Bu hakkın kaynağı hukuk kuralı olmasına rağmen kurallar kendiliğinden hakkı doğurmaz. Çünkü bir hakkın doğumu veya kaybı ya doğum/ölüm gibi hukuki bir olay, ya hukuki fiil doğuran iradi ve gayr-ı iradi eylemler ya da şahsi iradi beyan, fiil ve hareketler gibi hukuki işlemdir (Köse, 1997, s. 35). Dolayısıyla haklar aslen ve devren olmak üzere iki yolla kazanılabilir. Mübah bir mala el koymak (ihraz), avlanmak suretiyle bir hayvanı ele geçirmek, velayet hakkı, manevi haklar, şuf‘a, miras gibi haklar, aslen kazanılan hakların örnekleri arasında sayılabilir. Satım, hibe, hediye, vasiyet gibi akitler ve hukuki işlemler ise devren kazanılan haklar grubundadır (Akin, 2018, s. 259-260). Hak kavramını açıkladıktan sonra mülkiyet kavramından bahsederek, menfaatin mülkiyet olması durumundan bahsetmek yararlı olacaktır.

1.2. Mülkiyet Kavramı ve Menfaatin Mülkiyet Olma Durumu

Mülkiyet kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle problemin özü olan milk kavramından söz etmek gerekir. Sözlükte “bir şeye sahip olmak, bir nesne üzerinde tek başına ve doğrudan hâkimiyet kurmak; güç, iktidar” gibi anlamlara gelen milk (melk, mülk), fıkhîta mutlak aynî hak olan mülkiyet yanında sınırlı aynî hakları da (irtifak, rehin vb.) ifade eden bir terimdir. Yani milk, hak sahibine eşya üzerinde verdiği yetkilerin yanında onu ihlâl eden diğer bütün insanlara karşı korunma özelliğini içermektedir (Hacak, Milk, 2005). Dolayısıyla bir varlık üzerindeki hak mülkiyeti bir “şey” ile insan arasında hukuki bağıdır. Bu bağ, insana o şey üzerinde hukuki çerçevede mutlak tasarruf yetkisi verir ve bir başkasının da tasarrufunu engeller (Cürcanî, 1983, s. 229).

Mülkiyet kavramına gelince İslam hukuku kaynaklarında ayrıntılı olarak şöyle tarif edilmiştir: “Bir ayn veya menfaat üzerinde varlığı kabul edilen ve ait olduğu kimseye haddizatında bizzat faydalanma, bundan feragat ettiği takdirde karşılığını alma yetki ve iktidarını bahşeden hukuki bir hükümdür” (Suyûtî, 1959, s. 208). Bu tarifte zilyedlikten farklı olarak menfaatin de mülkiyet kapsamına girdiği görülmektedir (Yaka, 2014, s. 38).

Mülkiyet herkese karşı ileri sürülebilecek nitelikte olmakla birlikte sahibine geniş yetkiler vermesinin de etkisiyle ihlâl edilmeye oldukça elverişli bir haktır. Bu sebeple mülkiyetin her türlü ihlâl ve tecavüze karşı korunması özel bir öneme sahiptir.

Mecelle'nin 159. maddesinde de mal (ayn) “muayyen ve müşahhas olan şeydir” (Karaman: Ayn, 1991) şeklinde tarif edilerek, menfaatin bir şahıs üzerindeki yetki şeklinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bir başka tarifte ise bu tarifi destekler mahiyette “menfaat bir aynın kullanımından doğan faydadır” denilmektedir (Ali Haydar Efendi, s. 217). İslâm hukukçuları da eşyanın ayn ve menfaat şeklinde iki ayrı parçadan meydana geldiği düşüncesindedirler. Bu nedenle menfaatleri bir eşyanın aynından bağımsız biçimde hukukî işlemlere ve haklara konu yapmışlardır. Hukukî işlemler özellikle işlevleri açısından tasnif edilirken mülkiyet devri sağlayanlara temlikât adı verilmiş, bir malın aynına veya menfaatine dair mülkiyetin aktarımını hedefleyen işlem ve akidler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Örneğin menfaatin ivazsız temlikî âriyet, ivazlı temlikî kira (icâre) işlemleriyle gerçekleştirilmiştir (Aybakan, Temlik, 2011).

Menfaat konusunda Hanefîler, zaruret dolayısıyla icâre akdi haricinde malın fiziki bir varlığının bulunması şartını koşarlarken (Serahsî, 1324, s. 79), Şâfi'îler, Mâlikîler ve Hanbelîler ise menfaati de mal kapsamında görürler. İslam hukukçularından Dirînî, ilk dönem Hanefîlerinin menfaati mal kabul etmese de sonraki dönem mezhep ulemasının, insanlar arasında parasal değeri / kıymeti olan her şeyin mal anlamına geldiği yönünde bir anlayışla diğer üç mezhebin mal tanımıyla örtüştüğünü şöyle ifade eder: “Bir şeyin mal olup olmadığı konusunda örfün belirleyici etkisi vardır. Buna göre söylenecek söz şudur: Son dönem Hanefî mezhebi âlimleri mal için genel bir ilke koymuşlardır. Bu da şudur: Örfü göre mali değer taşıyan her şey maldır. Örf ise muhakkemdir (hakem rolündedir).” Dirînî, bütün mezhepleri merkeze alarak şöyle genel bir tanım da yapar: “Mal, insanlar arasında mali değere sahip her türlü haktır” (Dirînî, 1980, s. 91). Buna göre menfaat dört mezhebe göre mal hükmündedir ve mülkiyet ifade eder denilebilir. Görüldüğü üzere şer'î nasslarla çatışmadığı sürece örfün hükümlerin kaynağı olduğu konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı yoktur. Bu anlamda yasama organının hakları koruma yönünde çıkardığı kanunlara riayet şer'î nasslarla çatışmadığı sürece örfî hüküm kapsamında değerlendirilmeli ve şer'î bir görev sayılmalıdır.

Mülkiyet hakkı, Kur'an ve sünnetin kabul ettiği meşru ve hukukun koruması altına aldığı bir haktır (Yaran, 2014, s. 443). Kur'an'da mülk edinme duygusunun fitrî olduğu ve mülkiyet hakkının iyi işlerde, ferdin meşrû ihtiyaçlarını karşılama yanında toplum menfaatini temin edecek şekilde kullanılması istenmiştir (Âl-i İmrân 3/14; el-İsrâ 17/100; el-Fecr 89/20; el-Âdiyât 100/8). Ticarî ilişkilerin düzenlenmesi (el-Bakara 2/275, 282, 283), haksız yollardan mal edinmenin yasaklanması (el-Bakara 2/188, 279; en-Nisâ 4/10, 29) ve mala karşı işlenen suçların cezalandırılması da (el-Mâide 5/33, 38) Kur'an'da özel mülkiyet anlayışının esas alındığını gösterir. Nisa Suresi'nin 29. ayetinde yüce Allah: “Ey İman edenler! Karşılıklı rıza hariç, mallarınızı haksız yere aranızda yemeyiniz. Kendinizi öldürmeyin, şüphesiz Allah esirgeyicidir.” buyurarak kişinin rızası olmaması halinde, mülkiyet hakkının çiğnenemeyeceğini ifade etmektedir (Bayraklı, 1998, s. 15).

Dolayısıyla ister maddi ister manevi olsun bir şeyin maliki, meşru ölçüler içinde onun her türlü hakkına sahiptir ve mülkiyeti nakleden meşru bir yol olmadıkça bir kimsenin ona tecavüz etmesi haksızlıktır, fiilin karşılığında da müeyyide vardır.

Hz. Peygamber de sahibinin izni olmadan başkasının malına el uzatılmasını yasakladığı gibi (Müsned, 5: 72) veda hutbesinde bu hususu en açık bir şekilde tekrarlamıştır (Buhârî, İlim, 37). Yine meşrû müdafaa şartları içinde malını korumaya çalışırken öldürülenin şehid mertebesinde olduğunu bildirmiştir (Müslim, Âmân, 226). “Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir lokma yemiş olmaz.” (Buhârî, Büyü‘, 15) ve bu manadaki diğer sözleriyle de emeği ve kazanmayı teşvik etmiştir (Hacak, 2005, s. 105). Vahyi ilkeler ve Hz. Peygamber’in uygulamaları doğrultusunda oluşan (Demirci, 2012, s. 268), adalet ve ahlaki ilkeleri o çağda kimsenin alışık olmadığı bir erdem ve samimiyetle uygular hale getiren (Kelebek, 2000, s. 351) Medine Vesikası da konuya ışık tutmaktadır. İslâm’ın ilk anayasası (Yaman, 2004, s. 514) ve temel insan haklarının ilk kaynağı kabul edilen bu anayasanın 46. maddesi şöyledir: “..haksızlık yapanlar sadece kendilerine zarar vermiş olurlar...” (Yaman, 2004, s. 516). Bu ifade kazancın meşru ve yasal yollarla elde edilmesini ve başkalarının mülkiyet haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Ayengin, 2017, s. 239). Veda hutbesinde yer alan “...mallarımız (...) mukaddestir; her türlü tecavüzden korunmuştur” (Soysaldı, 2018, s. 81), ifadesi ise yine mülkiyet hakkının dokunulmazlığına ve ona yapılacak her türlü ihlâlin insanın doğal haklarına müdahale olduğuna işaret etmektedir (Ayengin, 2017, s. 239). Bütün bu şer’i deliller İslâm hukukunda mülkiyetin, insanın vazgeçilmez hakları olan ve korunması gereken beş ana maslahatı arasında kabul edilmesini sağlamıştır. Bu hakka karşı yapılan saldırılar için de hukukî ve cezaî müeyyideler öngörülmüştür (Hacak, Mülkiyet, 2006).

İşte bu delillerden yola çıkarak kişisel manevi hakların gerçek bir varlığa sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu haklar paraya çevrilebilir, kendisiyle yararlanılabilir, çeşitli medeni ve ticari ilişkilere girilebilir. Yani o da icarlanması mümkün olan insan ve maddî şeylerin menfaatleri gibi bu işlere elverişlidir (en-Nâhî, 1981, s. 239). Bu sebeple hak sahipleri, eserlerini başkası lehine bir ıvaz (bedel) mukabili ya da karşılıksız olarak kullandırabilir. Ancak bu akit, âdî satım akdine benzemez; ticarî satım akitlerinde mebi’in (satılan şey) mülkiyeti bir ıvaz karşılığında alıcıya geçtikten sonra satıcının mebi’ üzerinde bir hakkı kalmaz. Hak sahiplerinin ise eseri ile olan kişilik ilişkisi ve eseri üzerindeki şahsiyet damgası hiçbir şekilde yok olmaz. Eserin sahibine olan nisbeti devam ettiği için eser, heder olmaktan, çalınmaktan (intihal), bozulmaktan, çeşitli yollarla gasp ve taklit edilmekten korunmaya hak kazanır (Öztrak, 1971, s. 5). Fakat bu haklar, müellifin ölümünden sonra mirasçılara intikalle ilgili belli bir süre geçince son bulduğu için maddî mülkiyet hakkı gibi değildir. Bu hakların kanunca tayin edilen süreleri sona erince, herkes tarafından yararlanılan nimetler arasına girerler (en-Nâhî, 1981, s. 239). Kişiye bağlı manevi hakların menfaat kapsamında mülkiyet olma durumunu ifade ettikten sonra günümüzde manevi hakların hukuki statüsü ve sanal ortamda bu hakların kullanımında yaşanan problemler ile çözüm önerileri ile konuya devam etmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. MANEVİ HAKLAR

Manevi haklar, fikir ya da sanat eserleri üzerindeki mülkiyeti / aidiyeti ifade eder ve insani fikirle ve fikri yaratıcılık melekesiyle ilgili bütün hakları içine alır. Kişiyi özgü kitap, makale, şiir gibi ilim ve sanat eserleri yazma, tercüme etme, musiki ve tiyatro eserleri gibi çeşitli güzel sanat ve fikir ürünleri ile sanatkâr, yazar, ressam, heykeltıraş vb.nin özelliğini taşıyan resim, plan, proje, program, beste gibi şeyler bu haklardan sayılır. Medeniyet alanındaki kalkınma, düşünürler, yazarlar, bilginler, teknik elemanlar, güzel ve tatbiki sanatlarla uğraşan kişilerin gayretlerine bağlı olduğu için bu haklar çok değerli ve önemlidir. İslâm'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber (sav.) ediplerle şairleri ödüllendirmiş hatta kendi mübarek hırkalarını, şiirlerini beğendiği için, onlara giydirmiştir. Atalarımız da bu gibi zatların değerlerini çok iyi bilmişler, halife ve sultanlar müellifleri, düşünürleri ve kâtipleri takdir etmeye, korumaya, yazdıkları ve meydana getirdikleri eserler dolayısıyla onlara çok değerli ödüller vermeye devam etmişlerdir. Böylece yazar ve düşünürlerin emeklerini değerlendiren ve onlara verilen ödülleri helal kazanç olarak kabul eden İslami bir örf gelişip yerleşmiştir. İşte kişiyi bağlı manevi haklar şeklinde ifade edilen bu hakların ferdi ve içtimai bir karakteri olduğu ve bunların mali haklar ve ticari mallar gibi gözetilmeye ve korunmaya layık olduğu görülmektedir (en-Nâhî, 1981, s. 243).

Ülkemizde kişiyi bağlı manevi haklar hukuki düzenleme olarak Fransız kanunundan iktibasla ilk defa 1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi yapılmıştır. Bu anlamda ilk mevzuat 1857 tarihli Telif Nizamnamesi ikinci esaslı mevzuat ise 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunu'dur (Çakmak, 2007, s. 232). Kırk iki maddeden oluşan bu Kanun ile telif hakkına konu eserlerin kullanımı ile ilgili olarak hak sahiplerinden izin alınması, hak sahiplerinin hayatta olmaması halinde mirasçılardan izin alınması gereği hüküm altına alınmıştır (Çakmak, 2007, s. 229). 1910 tarihli Hakkı Telif Kanunu yerine, Prof. Dr. E. Hirsch'in hazırladığı ve halen yürürlükte olan 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) 1 Ocak 1952 yılında yürürlüğe girmiştir (Turan, Yılmaz, 2014, s. 59). Bu yeni kanunlar, manevi hakları geniş bir şekilde düzenlemiş, koruma yollarını bir esasa bağlamaya çalışmıştır (en-Nâhî, 1981, s. 238). Böylece seddi zerayi' (kötülüklerin önüne geçme) ilkesine uyarak, insana, mal ve düşünce halinde ona bağlı olan her şeye saygı gösterilmesi esastan hareket ederek, sebepsiz kazanca engel olunmak istenmiştir (en-Nâhî, 1981, s. 245).

Bugün İslâm devletlerinin çoğu, bütün şekilleriyle kişiyi bağlı manevi hakları korumaya layık bulmuşlar ve çeşitli koruma tedbirleri almışlardır (en-Nâhî, 1981, s. 244). Bu durum Doğu ve Batı'daki bütün çağdaş hukuk sistemlerinde karşılık bulmuştur. Diğer taraftan ister kapitalist demokratik devletlerde, isterse sosyalist ve komünist devletlerde olsun, bütün çağdaş hukukların bu manevi haklara ve sınai mülkiyete saygı gösterdikleri görülmektedir (en-Nâhî, 1981, s. 245).

2.1. Manevi Hakların Tartışılması

Günümüz araştırmacılarından bir kısmı sanal ortamda manevi haklar ile korunmak istenen aidiyet fikrini reddetmektedir ve bu hak karşılığında herhangi bir ücret almanın helal olmadığı görüşünü savunmaktadırlar.

Ancak bu görüş çok fazla karşılık bulmamıştır. Dr. Ahmed el-Kürdî, Takıyyüddîn en-Nebhânî'n de aralarında olduğu bu grubun ileri sürdüğü iddialar ve cevapları şöyledir:

2.2. İlmî Gizlemenin Yasak Oluşu

İddia: İlim erbabının bir karşılık almadan ilmini insanlarla paylaşmama sonucunu doğurur. Bu da dinin yasakladığı ilmi gizlemek anlamına gelir (el-Bakara 2/159; Âl-i İmran 3/160). Paylaşma hakkı herkese ait olursa yayıldığı alan daha geniş ve faydası da herkese şamil olur.

Cevabı: İlmî gizlemek ancak müellifin yazdıklarından insanların istifade etmesini engellemesi durumunda ortaya çıkar. (Akin, 2018, s. 265). Burada eser sahipleri başkalarının kendi emeği üzerinden izinsiz olarak ticaret yapmasına engel olmaktadır. Böylece onlar ilmi ketmetmenin (gizlemenin) aksine, Allah'ın onlara verdiği düşünceye, tabii ve kazanılmış zekâyâ yönelerek ortaya çeşitli dijital ürünler koyarak ilmi bütün insanlığın hizmetine sunmak ve bütün insanları ondan yararlanma ve istifade etme imkânına kavuşturmayı amaçlamaktadırlar. Bunun için hazırlık yapmak amacıyla ömürlerinin büyük bir kısmını veren bu eser sahiplerini, harcadıkları meşakkat dolu emeklerinden mahrum etmek doğru değildir (en-Nâhî, 1981, s. 242). Bu tutum yeni icatların kapısını kapatır, insanların gayretleri önünde engel oluşturur ve teşebbüs ruhunu öldürür. Çünkü bu tür hakların tanınmasından maksat icadı teşvik, çalışanın emeğine saygı, yeni keşifler yapanın semeresini görmesidir.

2.3. İlmin İbadet Olması

İddia: İlim bir ibadettir; bunun için o sanat ve ticaret muamelesine tabi tutulamaz. İbadet ve taatın ifasından ise mali bir karşılık almak caiz değildir. Âlim ilmiyle ümmete karşılıksız hizmet etmeli ümmet de beytülmalından onun geçimini sağlamalıdır (Akin, 2018, s. 265).

Cevabı: Allah (cc.) "...insanların eşyasını (haklarını) eksiltmeyin..." (el-A'raf, 7/85) buyurmuştur. Medeniyetin hâkim olduğu böyle bir çağda bu haklardan yararlanılmasına karşılık bir bedel isteme hakkını inkâr etmek, ayette geçen insanların şeylerini (haklarını) eksiltmektir ve onların fikri emeklerinden yararlanma haklarını inkâr etmektir. İnsanların fikri emekleri ise şeref, önem ve iffet bakımından bedenî çabalarından daha az değildir; hatta harcanan emek, meşru çerçevede tabiatın nimetlerini elde edip satışı sunan ve bundan ticari kazanç elde edenlerin emeklerinden daha çok saygıya layıktır (en-Nâhî, 1981, s. 249). Diğer yandan İslam hukukunda akitlerde asıl olan, sözleşme serbestliğidir ve özel bir ismi ve hükmü bulunsun ya da bulunmasın, akitlerle şartlara bağlı kalmaz. İslam hukukunda akli veya fikri emekten yararlanmaya müsaade karşılığında bir ıvaz almayı yasaklayan bir hüküm de yoktur. Nitekim İslami örf de bunu kabul etmiş, fikir ve sanatla ilgili işlere karşılık ödüller almayı ve bu konuda çeşitli vaatlerde bulunmayı caiz görmüştür (en-Nâhî, 1981, s. 256). Son dönem uleması da imamet, Kur'an öğreticiliği gibi ibadet ve taat kabilinden görevler için ücret alınmasını caiz görmüşlerdir. Zaten çağdaş mevzu hukuklarla İslam hukuk düşüncesinde yer alan ticaret kavramı iyice incelendiği zaman, müellif, yazar ve sanatçının fikir, ilim ve sanat eserleriyle ticareti amaçlamadıkları kendiliğinden anlaşılır. Bu iki iddianın yanında çoğunluk ise manevi hakları mülkiyet hakkı çerçevesinde görmekte ve ona göre değerlendirmektedirler.

Görüldüğü üzere manevi haklar, mahiyeti itibariyle menkul ve manevi olan yeni bir mülkiyet çeşidi olarak “edebi mülkiyet”e girer. Bu fikrî-manevi ürünlerin hepsi, tabii ve kazanılmış aklın ürünleri olarak eser sahibinin şahsiyetiyle, onun düşünce ve özel anlatım niteliği ile sıkı bir şekilde ilgili oluşlarıyla başka ürünlerden ayrılırlar. Sahibinin damgasını taşıyan, şahsiyeti, fikir ve tasavvuru ile yakından ilgili olan bu tür eserlerden müşterinin izinli olarak dilediği gibi yararlanma hakkı vardır. Fakat onu çalma (intihal) hakkı yoktur; eser sahibinin adını değiştiremez, görüşlerinde tasarruf edemez, onu bozamaz, eseri kendi adıyla veya içeriğini değiştirerek ve müessirin şöhretini lekeleyecek tarzda kullanamaz. Çünkü müşteri, bir ıvaz mukabili veya karşılıksız olarak onun kullanma hakkını elde etmiştir. Fakat ana eser, müessirin mülkiyetindedir (en-Nâhî, 1981, s. 241). Sanal ortamda manevi haklardan faydalanma durumuna gelince bu konuda da farklı görüşlerin olduğu müşahede edilmektedir. Öncelikle internetten haber, bilgi, telif yazı, resim veya video gibi dijital bilgileri indirme ve kopyalama hakkındaki görüşleri izah edildikten sonra sonuç kısmında değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.4. Program, Dijital Bilgi İndirme veya Kopyalama

Sanal ortamda manevi haklar ile ilgili gelişmeler, arayışlar günümüzün teknolojik gelişmeleri sebebiyle daha çok önem kazanmış olsa da geçmiş ulemanın bazı içtihatlarında bugüne ışık tutacak fikirler de mevcuttur. Örneğin Mervezî, Ahmed b. Hanbel’e (ö.241/855) “Bir adam hadisler ve değerlendirmelerini yazılı olduğu bir kâğıdı düşürse ve ben de onu bulup alsam ondan bir kopya çıkarıp insanlara duyurabilir miyim ne dersiniz?” diye sormuş, Ahmed b. Hanbel de “Hayır! Sahibinin izni olmadıkça bunları yapamazsınız.” şeklinde cevap vermiştir (Akın, 2018, s. 265). Günümüz araştırmacıları ve fetva kurullarına gelince sanal program indirme ve CD vs. kopyalama konusunda; sahipleri izin vermedikçe caiz görmeyenler ve zaruret sebebiyle caiz görenler olmak üzere iki farklı görüşe sahiptirler.

2.4.1. Caiz Görmeyenler

İslam Fıkıh Akademisi Meclisi, Avrupa Fetva Komisyonu ve Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun kararlarının bu yönde olduğu görülmektedir. İslam Fıkıh Akademisi Meclisi, 1-6 Cemaziyelevvel 1409/10-15 Aralık 1988 tarihleri arasında Kuveyt’te gerçekleştirdiği beşinci dönem toplantısında manevî haklarla ilgili şu kararları almıştır:

1) Ticarî isim, ticarî ünvan, ticarî marka, telif ve patent, insanların mal saymalarından dolayı günümüz örfünde geçerli malî değere sahip haklar haline gelmiş olup, bunlar sahiplerine özel haklardır. Binaenaleyh bu haklar şer‘an hak olarak geçerlidir ve ihlal edilmesi caiz değildir.

2) Mali birer hak olduğuna göre ticarî isim, ticarî ünvan ve ticarî marka üzerinde tasarrufta bulunmak ve herhangi birisini mali bir bedel karşılığında devretmek, garar (belirsizlik), hile ve aldatma bulunmamak şartıyla caizdir.

3) Telif ve patent hakları hukuken korunur, bunlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkı sahiplerine aittir ve bu hakların ihlal edilmesi caiz değildir (Akın, 2018, s. 268-273).

İslam Fıkıh Akademisi Meclisinin 15 Aralık 1988 tarihli yukarıdaki kararlarını aynen kabul eden Avrupa Fetva Komisyonunun, manevî haklarda tasarruf ve bu hakların korunması hususundaki kararı ise şöyledir:

1. Elektronik ortamda kullanılan bütün programlar fikhî olarak mali değere sahiptir. Bu konudaki tasarruf yetkisi sahiplerine ya da yetki verdikleri kişi ve kurumlara aittir.
2. Bu programlar şer'an masûn bulunan sahiplerine ait mali haklardır. Üretiminde birçok emek ve para sarfeden “insanların haklarına saygı duyma”, “insanların mallarını haksız yere yemekten sakınma” ilkeleri gereğince bu haklara tecavüz caiz değildir.
3. “Akde vefa”, “şartlara riayet” ilkelerinin bir gereği olarak programları satın alanlar şer'î esaslara aykırılık taşımayan şartlara ve ilgili kanunlara uygun davranmaları gerekir. Akdin çerçevesine dâhil olmadıkça başkaları için bunun kopyasını çıkarmak caiz değildir.
4. Çalıntı olduğu bilinen ya da gayr-ı meşru olarak çoğaltıldığı bilinen programların alınması ve ticaretinin yapılması caiz değildir.
5. Program satın alanların kişisel kullanımları için ondan kopya çıkarmaları caizdir.
6. Üretici firmaların ve acentalarının programların fiyatlarında aşırıya kaçmamaları gerekir (Akın, 2018, s. 268-270).

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan ve 2018 yılında yayımlanan “Fetvalar” isimli eserde de bu konu vurgulanmış ve “İnternette program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve bunları kullanmak helal midir?” başlığı altında şu görüşlere yer verilmiştir:

“Teknolojinin geliştiği, insan emeğinin çok değişik şekil ve ortamlarda tezahür ettiği günümüzde aynı ölçüde hak ve emek ihlalleri söz konusu olmaktadır. Bu hak ihlalleri elektronik ve bilgisayar dünyasında da yaşanmaktadır. Bu tür haksız davranışlar sadece bireylerin hakkını gasp etmiş olmamakta, aynı zamanda, o alanlarda emek harcayan insanların yeni ürünler üretme konusundaki şevkini kırmakta, bu da geniş anlamda kamu hakkı ihlaline dönüşmektedir. Bu sebeple birer emek mahsulü olarak internet ortamına geçirilmiş olan her türlü program, yazılım, kitap, müzik vb. ürünleri ilgililerin izni olmadan elde edip kullanmak caiz değildir” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018, s. 506).

2.4.2. Şarta Bağlı Caiz Görenler

Günümüzün önde gelen İslam hukukçularından bir kısmı ise izinsiz zaruret halinde ve ticareti yapılmamak şartıyla kişisel kullanımı caiz görmektedirler. Görüş sahiplerinden Dr. Selman el-Avde, programlar, videolar ve CD vb. diğer teknik cihazlara yüklenmiş bilgiler büyük bir emek ve masraf sonucu elde edilmesi nedeniyle öncelikle başkalarının haklarına saygıyı esas almaktadır. Avde'ye göre bu tür araçların zarurete binaen izinsiz kopyalanması iki şartla caizdir. Birincisi kopyalayanın kopyaladığını ticarete konu yapmaması ve sadece kişisel olarak kullanmayı amaçlaması ikincisi de kopyalama yapan ihtiyaç sahibinin, onun orijinalini alabilecek maddi güce sahip olmamasıdır.

Menfaati mal olarak kabul eden ve kopya çıkarmayı bir menfaat olarak niteleyen Halep Hukuk ve Eğitim Fakülteleri öğretim üyesi Mahmûd Ukkâm'a göre ise bir kimsenin malını izni olmadan ya da hukuken izin verilmiş bir yola başvurmadan almak caiz değildir. Bu konuda Müslüman ile harbî dışındaki gayr-ı müslim arasında bir fark yoktur. Delilleri şunlardır: “Ey inananlar! Sözleşmelerin gereğini yerine getirin” (el-Maide 5/1). “İnsanların hakları olan şeyleri kısımayın” (el-A'râf 7/85; Hûd 11/85; eş-Şu'arâ' 26/183). “Emaneti güvendiğine bırak” (Ebû Dâvûd, Büyû', 79; Tirmizî, Büyû', 38; Dârimî, Büyû', 57). “Mü'min diğer Müslümanların canları ve malları konusunda emin oldukları kişidir” (Tirmizî, İmân, 12; Nesâî, İmân, 8; İbn Mâce, Fiten, 2). Ancak Ukkâm da Adve gibi orijinal bilgiye ulaşma imkânı yoksa veya ihtiyaç duyan insanın gücünü aşacak ölçüde yüksek fiyata sahipse eğitim öğretim amacıyla kopya çıkarmaya zarureten cevaz vermektedir. Zarurete delil olarak şu ayetleri göstermektedir. “Çaresiz kaldığınız hallerde haram olan şeylerden yiyebilirsiniz” (el-En'âm 6/119). “Çaresiz kalanlar haddi aşmamak şartıyla haram olan şeylerden yiyebilir” (el-Bakara 2/173).

Ezher Üniversitesi Mukayeseli Fıkıh öğretim üyesi Dr. Sabri Abdurraûf'a göre, sanal programları ve CD'leri satmamak ve ticaretini yapmamak kaydıyla kişisel olarak kullanmak amacıyla bir nüsha kopyalamak caizdir. Bu, kişinin mülkiyetinde olmayan ve sahibi olmadığı bir şeyi satmasının haram olması nedeniyle satım amacıyla kopyalamak haramdır (Akın, 2018, s. 268-270).

Merhum Sa'îd Ramazan el-Bûtî'ye konu ile ilgili şu soru yöneltilmiştir: “Bilgisayar programlarının kopyalanmasının hükmü nedir? Özellikle dini içerikli programları kendim ve arkadaşlarım için ücretsiz olarak kopyalayıp veriyorum. Ancak bu programları yapanlar kişisel kullanım da dâhil bu tür faaliyetlere izin vermediklerine dair uyarılar yazıyorlar. Hatta bazıları programın başına ‘Allah’a yemin ederim ki bu kopyalanmış değil orijinal programdır, kıyamet günü bundan mes’ulüm.’ şeklinde bir yemin metni koyuyorlar. Bu yemini yazmadıkça program çalışmıyor. Ben kopyaladığım programlara bu yemini de yazıyorum. Bazıları da İslam âlimlerinin kopyalamaya izin vermediğine dair fetvayı, tehdid içeren hadisleri yazıyorlar.” Bûtî bu soruya şu cevabı vermiştir: “Şer'an izin verilmeyen kopyalama ticaret için olanıdır. Kişisel kullanım amacıyla tek kopyalamada bir beis yoktur. Bu da hoşuna giden bir kitabın fotokopisini almak gibidir. Burada hak sahibine verilen bir zarar yoktur. Yemini yazmak yemin yerine geçmez. Yemin dil ile söylenerek yapılır” (Akın, 2018, s. 268-270).

Günümüzün önde gelen İslam hukukçularından Halil Güneç'in bu konudaki görüşü de şöyledir: “Ticaret kastı olmaksızın kopyalamak dinen haram değildir. Ancak kanunlara göre yasaklanmışsa kanunlara uymak gerekir. Bu sebepten tavsiye etmiyoruz. Korsan video ve CD'lerin de telif hakkı olduğunu, bunun ticaretini yapan insanların bunun telif ücretini ödemesi gerektiğini ve aksi halde bunun ticaretini yapan şahsın mesul olduğunu ifade edelim. Ancak ticaret kastı olmaksızın bir tek CD çoğaltan kişi bundan mesul olmaz. Çünkü malın ticaretini yapmamaktadır” (Güneç, 1992, s. 370).

2.5. Sahibinin İzninin Bilinmemesi Durumu

Telif hakkı sahibinin izninin olup olunmadığı bilinmediği halde internette bulunan, kitap müzik, ilahi, video, Kur'an-ı Kerim gibi şeylerin dinlenilmesinde ve indirilmesinde “Eşyada aslolan ibahadır.” kuralı gereğince bir sakınca yoktur. Ücretsiz olarak, hizmet amaçlı olarak kurulan ve herkese açık olan bu sitelere yüklenmiş olan programlardan herkes yararlanabilir. İbaha kapsamında olan sanal ortamdaki bu hizmetler, insanların hizmet amaçlı yaptıkları ve umumun istifadesine sunduğu hayır için tahsis edilmiş yollara, çeşmelere, kamuya ait parklara, mola yerlerine, dinlenme alanlarına, piknik yerlerine benzemektedir (Akın, 2018, s. 273). Yine Mecelle'nin 67. maddesinde “Sâkit'e bir söz isnad olunmaz lâkin ma'riz-ı hâcette sükût beyandır.” yani “Konuşmayana şu sözü söyledi denemese de konuşması gereken yerdeki sükûtu izin sayılır.” denilmektedir (Duran, 2013, s. 245). Bu kural da yasak konulmamış bu tür programların mübah oluşuna bir karînedir.

Konulmuş şartlar varsa onlara uymak gerekir. İndirilmeye izin yoksa indirilemez. Bir de bazı insanların ücretli olarak menfaatinden yararlandığı park, restoran, piknik alanı ve otel gibi mekânlar vardır. İnternette haber, bilgi, telif yazı, resim veya video gibi dijital bilgiler eğer ücret mukabilinde kullanırlıyorsa ve site sahipleri de bunu şart koşmuş ise bu tıpkı ücretli otel, park vb. mekânlara benzemektedir. Korsan olarak bu bilgiler indirilemez, şifreleri kırılıp yararlanılamaz, ticarete konu yapılamaz (Akın, 2018, s. 273-274).

SONUÇ

Günümüzde bilginin maddeye uygulanarak teknolojiye aktarılması, “ar-ge”lere büyük kaynakların ve zamanın harcanması, fikri hakların kişisel kariyer olarak kullanılabilmesi, kısaca bilginin pazarlanması ve bunun da bir sektör olarak doğmasıyla manevi haklar ayrı bir boyut kazanmış ve emeği koruma adına bir dizi tedbirler geliştirilmiştir. Bugün firmalar bunun için de büyük paralar harcamakta, “ar-ge”ye ciddi kaynaklar aktarmaktadırlar. Bu sebeple formüller, üretim teknikleri kısaca stratejik bilgiler gizlenmektedir. Yukarıda açıkça görüldüğü üzere şer'î nasslarla çatışmadığı sürece örfün hükümlerin kaynağı olduğu konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı yoktur. Buluşlara ayrılan bütçeler, verilen ödüller, karşılığında elde edilen kazançlar, bunlara tecavüz durumunda oluşan tepki ve yasal düzenlemeler de bu konuda yerleşik bir örfün oluştuğunun göstergesidir.

Yine makalede bahsedildiği üzere, İslam hukukçularının çoğunluğu menfaati mal kapsamında değerlendirmekte ve sonraki dönem Hanefî âlimlerinin menfaati mal olarak gördüklerine dair örnekler bulunmaktadır. Nitekim günümüzde menfaatin mal kapsamında değerlendirilmesi neredeyse tartışma olmaktan çıkmış ve bu konuda oluşan genel örf ile menfaat mal olarak kabul edilir hale gelmiştir. Fakihlerin bir şeyin mal kabul edilmesinde örfü ve halkın uygulamasını dikkate almaları da bugünkü sanal ortamdaki, haber, bilgi, telif yazı, resim veya video gibi “Ar-Ge” sonucu elde edilen dijital bilgilerin, patent ya da formüllerin maslahat-ı mürsele çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bu açıdan bakıldığında mezhepler açısından menfaatin mal olup olmaması yönündeki tartışmanın günümüz açısından büyük ölçüde bittiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda manevi haklar artık aynen aynî haklar gibi işlem görmelidir. (Akin, 2018, s. 275).

Sonuç olarak sanal ortamdaki programların kopyalanması, kitapların fotokopi vs. yollarla çoğaltılmasına dönük bazı İslam hukukçularının zaruret çerçevesine sokarak kişisel kullanım için verdikleri ruhsat, genel geçer bir izin gibi değerlendirilmemeli, özel şartlara bağlı olarak her bir olay kendi başına ele alınmalıdır. Bu bağlamda kişiye bağlı manevi haklarda sahiplerinin koştuıkları şartlar geçerli kabul edilmelidir. Çünkü bunlar sahiplerinin mülkiyetindedir. Geçerli bir sebep ya da hukuki bir yol olmadıkça sahiplerinden izinsiz olarak kullanılmamalıdır. Yasama organının hakları koruma yönünde çıkardığı kanunlara riyeti şer'î bir görev kabul etmelidir. Çünkü gerekli durumlarda devletin bu konularda düzenleme yetkisi vardır. Bunlara riayet ise şer'î kurallarla çatışmadığı sürece gereklidir.

KAYNAKÇA

- AKIN, A. (Ed.). (2018). *Fetâvâ IGMG Din İstişare Kurulu Araştırma ve Kararları –II*, Köln: Plural Publications.
- ALİ HAYDAR EFENDİ. (1935). *Dürerü'l-hukkam şerhu Mecelleti'l-ahkam*. Raşit Gündoğdu, Osman Erdem (Çev.). İstanbul: Osmanlı Yayınevi.
- AYBAKAN, B. Temlik. (2011). *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Baskı. Cilt. 40, s. 428-430). İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- AYENGİN, T. (2017). *İslâm ve İnsan Hakları*, İstanbul: Ravza Yayınları.
- BAYRAKLI, B. (1998). Kur'an'da İnsan Hakları, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (5), 9-18.
- CÜRCANÎ, S. Ş. (1983). *et-Ta'rîfât*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- ÇAKMAK, D. (2007). Osmanlı Telif Hukuku ile İlgili Mevzuat, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 191-234.
- DEMİRCİ, A. (2012). Medine Vesikası: Oluşum Süreci ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi. *İSTEM: İslam Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi*, 10 (19), 253-271. url'si. <http://dergipark.gov.tr/istem/issue/26546/279542>.
- DİRİNİ, M. F. (1981). *Hakkü'l-ibtikar fi'l-fikhi'l-İslâmî el-mukaren*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- DİRİNİ, M. F. (1984). *el-Hak ve meda sultani'd-devle fi takyidih*, Beyrut : Müessesetü'r-Risâle.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- DURAN, A. (2013). İslam Hukukunda Muhtevası ve Hukuî Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (21), s. 235-257.
- EN-NÂHÎ, S. (1981). Çağdaş Mevzu Hukuklara ve İslâm Hukukuna Göre Telif Hakkı. Abdulkadir Şener (Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, s. 237-295.
- GÜNENÇ, H. (1992). *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Bayrak Yayıncılık.

- GÜRER, B. (2013). Din Eğitiminde Bir Değer Olarak “Kul Hakkı” Kavramı: İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (44), s. 205-246.
- HACAĞ, H. (2015). İslâm Hukuk Düşüncesinde Özel Mülkiyet Anlayışı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (29), s. 99-120.
- HACAĞ, H. Milk, (2005). *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Baskı. Cilt. 30, s. 62-64). İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- HACAĞ, H. Mülkiyet, (2006). *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Baskı. Cilt. 31, s. 543-548). İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- KARAMAN, H: Ayn. (1991). *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. Baskı. Cilt. 4, s. 257-258). İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- KELEBEK, M. (2013). Medine Vesikası Bağlamında İslâm ve Batı’da Adalet Kültürünün Gelişim Süreci. *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 18, 25-29.
- KÖSE, S. (1997). *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- MAHMESÂNÎ, S. R. (1948). *en-Nazariyyetü’l-‘âmme li’l-mûcebât ve’l-‘ukûd fi’ş-şerî‘ati’l-İslâmiyye*, Beyrut: Dârü’l-İlm li’l-Melayin.
- MİDİLLİ, M. (2017). Allah Hakkı ve Kul Hakkı Arasında Hanefi Ceza Hukukunun Kamusalılığı. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 65-87.
- ÖZTRAK, İ. (1971). *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kitapları.
- SERAHSÎ, E. (1324). *el-Mebsut* (Cilt 11). Kahire: Matbaatü’s-Saade.
- SOYSALDI, H. M. (2018). Veda Hutbesinde Evrensel İlkeler. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 11 (21), 75-93.
- SUYÛTÎ, C. (1959). *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*, Kahire: Daru’l-kütübü’l-ilmîyye.
- ŞEHRÂNÎ, H. (1425). *Hukûku’l-ihtirâ‘ ve’t-te’lif fi’l-fikhi’l-İslâmî*, Riyad: Daru Taybe.
- TURAN, M., Yılmaz, B. (2014). Türkiye’de Telif Hakları İhlalleri: Yargıtay Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Bilgi Dünyası*, 2014, 15 (1), s. 55-75.
- YAKA, Z. (2014). İslam Hukukunda Zilyedlik ve Mülkiyet Arasındaki Farklar, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, 1 (2), s. 35-52.
- YAMAN, A. (2004). Tarihi ve hukuki yönüyle Medine sözleşmesi / Vesikası. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: İslamcılık* (s. 514-516). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- YARAN, R. (2013, Aralık). İnsan Hakkı Olarak Mülkiyet Hakkı. *Kur’ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21-22 Aralık 2013*, (s. 431-443). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- ZERKÂ, M. A. (1967). *el-Fikhü’l-İslâmî fi sevbihî’l-cedid : el-medhalü’l-fikhiyyü’l-am*, Dımaşk: Dârü’l-Fikr.